УДК 811.111’255.4=161.2”20”:821.111-2”16/17”В.Шекспір
DOI https://doi.org/10.32782/2617-3921.2024.26.204-212

Ольга Олексин,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики
імені Григорія Кочура,
Львівський національний університет імені Івана Франка
https://orcid.org/0009-0009-3994-1709
м. Львів, Україна

Соціологічні аспекти українських перекладів п’єс В. Шекспіра у XXI ст.

Sociological aspects of Ukrainian translations of W. Shakespeare’s plays in the 21st century

Анотація*. У статті зроблено спробу проаналізувати українські переклади п’єс В. Шекспіра у XXI ст. з погляду соціології агентів перекладу, а саме учасників, задіяних у процесі перекладу від вибору твору до його рецепції. У XXI ст. вийшли друком п’єси «Гамлет», «Ромео і Джульєтта», «Король Лір» у перекладі поета, прозаїка, перекладача, представника постмодернізму в літературі Ю. Андруховича, «Антоній і Клеопатра» у перекладі перекладачки, редакторки і відомої шекспірознавчині М. Габлевич та двотомник «В. Шекспір. Трагедії та хроніки» у перекладі поета та перекладача О. Грязнова, куди увійшли п’єси «Гамлет», «Отелло», «Макбет», «Король Генріх IV. Частина І», «Король Генріх IV. Частина ІІ» та «Король Лір». Процес перекладу розпочинають агенти-ініціатори перекладу, які можуть бути самими перекладачами чи іншими особами, зацікавленими у створенні перекладу (наприклад, керівник театру чи художник-ілюстратор). Інтерпретації Ю. Андруховича привернули найбільшу увагу критиків, викликавши дискусію про перекладацьку стратегію Ю. Андруховича та зумовивши появу низки перекладознавчих досліджень. Переклади М. Габлевич та О. Грязнова ще потребують детального аналізу шекспірознавців. Поки що про стратегію перекладу М. Габлевич переважно робимо попередні висновки з її багатолітньої шекспірознавчої праці як дослідниці («Світло і Сутінь Шекспірового храму: статті та переклади»), перекладачки («Генріх VIII») та редакторки (переклади Шекспірових сонетів Д. Павличка та Н. Бутук). Ще одним важливим агентом перекладу є видавництво. Висока художня, естетична та поліграфічна якість книги, її активна реклама на форумах та презентаціях, зручний веб-сайт, власна інтернет-книгарня – усе це допомагає перекладу потрапити до рук читача. У XXI ст. вагомими інструментами популяризації є наявність аудіоверсії книги та інформаційно-освітніх подкастів на різних інтернет-платформах. Успішна взаємодія усіх агентів (ініціаторів, перекладачів, видавництв, критиків, дослідників та читачів) веде до створення якісного перекладу, який займатиме важливе місце в українській шекспіріані.*

Ключові слова: *українська шекспіріана, шекспірознавство, п'єси В. Шекспіра, соціологія перекладу, агенти перекладу, стратегія перекладу.*

Summary. *The article attempts to analyze Ukrainian translations of Shakespeare's plays in the 21st century from the viewpoint of the sociology of agents, namely the participants involved in the translation process from the selection of the work to its reception. The 21st century has seen the publication of translation of "Hamlet", "Romeo and Juliet", "King Lear" done by the poet, novelist, translator, representative of postmodernism in literature Yu. Andrukhovych, "Antony and Cleopatra" by the translator, editor and Shakespeare studies scholar M. Hablevych and the two-volume book "W. Shakespeare. Tragedies and Chronicles", which includes the plays "Hamlet", "Othello", "Macbeth", "King Henry IV. Part I", "King Henry IV. Part II" and "King Lear", by the poet and translator O. Hriaznov. The translation process is started by initiating agents, who may be the translators themselves or others parties interested in creating the translation (for example, a theater director or an illustrator). The interpretations of Yu. Andrukhovych attracted the greatest attention of critics, provoking a discussion about Yu. Andrukhovych's translation strategy and leading to the appearance of a number of translation studies articles. Translations by M. Hablevych and O. Hriaznov still need scholars' detailed analysis. So far, we draw preliminary conclusions about M. Hablevych's translation strategy from her work as a researcher ("Svitlo i Sutin Shekspirovoho Khramu: Statti ta Pereklady" ("Light and Dusk of Shakespeare's Temple: Articles and Translations")), translator ("Henry VIII") and editor (translations of Shakespeare's sonnets by D. Pavlychko and N. Butuk). Another important agent of translation is the publishing house. The high artistic, aesthetic and polygraphic quality of the book, its active advertising on forums and presentations, a convenient website, its own online bookstore – all this helps the translation get into the hands of the reader. In the 21st century the availability of the audio version of the book and informative and educational podcasts on various Internet platforms have become important popularization tools. The successful interaction of all agents (initiators, translators, publishers, critics, researchers and readers) leads to the creation of a high-quality translation that will occupy an important place in Ukrainian Shakespeareana.*

Key words: *Ukrainian Shakespeareana, Shakespeare studies, W. Shakespeare's plays, sociology of translation, agents of translation, translation strategy.*

Вступ. Україномовна шекспіріана – невід'ємна частина українського художнього перекладу. Її значення у нашій культурній полісистемі значно більше, ніж у інших європейських, адже українські переклади В. Шекспіра мали на меті не тільки ознайомити із творчістю драматурга, а й виконували важливу націєтворчу функцію. Вони уможливлювали пряме, без посередників, спілкування української культури з іноземними літературами [17], відігравали роль зберігача духовних цінностей, були виховним засобом та засобом самовиразу нації та збагачення спроможностей рідної мови [8]. Знаково, що і в XXI ст. п'єси В. Шекспіра отримують нові інтерпретації,

адже, за висловом М. Габлевич, «Література – вічна. Якщо ви поновлюєте її потік, передруковуєте, опрацьовуєте, перекладаєте – автори живуть» [19].

Поява нових перекладів активізувала розвиток українського шекспірознавства, що має міждисциплінарний характер та поєднує напрацювання з різних галузей науки. Актуальність перекладознавчих розвідок зумовлена важливістю подальшого розширення діапазону дослідницьких стратегій, а також необхідністю наукового осмислення місця та значення нових українських перекладів В. Шекспіра, що з'явилися у XXI ст. Мета цієї статті – розглянути соціологічні аспекти українських перекладів п'єс драматурга.

Методологія та методи дослідження. Дослідження виконано у межах соціології перекладу із використанням загальнонаукових методів (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення) та перекладознавчого аналізу. Соціологія перекладу почала розвиватися у 80 рр. на хвилі «культурного повороту» у перекладознавстві, який розширив рамки дослідження та поставив у центрі уваги культурні та соціальні аспекти перекладу. Біля витоків соціології перекладу стоять перекладознавці С. Басснет, Т. Германс, І. Івен-Зогар, А. Лефевр, М. Снел-Горнбі, соціологи П. Бурдьє, Б. Латур, Н. Луман, Е. Гідденс, М. Фукс [27, с. 337-343]. Важлива роль у формуванні цього підходу належить М. Вольф, яка на початку 2000-х років докладала значних зусиль до визначення місця соціології перекладу у межах перекладознавства та разом із іншими дослідниками випрацьовувала його методологічні основи. Одним із результатів такої співпраці став збірник наукових праць із промовистою назвою "Constructing a Sociology of Translation" (2007 р.) [26]. Соціологія перекладу трактує переклад як соціально зумовлену діяльність та поділяється на соціологію агентів перекладу, соціологію перекладацького процесу та соціологію культурного продукту [26, с. 14–16]. У нашому дослідженні зосередимося на соціології агентів перекладу, тобто учасниках, задіяних у процесі перекладу, починаючи з вибору твору і закінчуючи його рецепцією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська шекспіріана XXI ст. починається у 2000 р. із появою у часописі «Четвер» перекладу «Гамлета», виконаного Ю. Андруховичем. Окремою книгою переклад вийшов у 2008 р. у видавництві «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» [21], започаткувавши трилогію перекладів В. Шекспіра у виконанні цього перекладача: у 2016 р. з'явилася друга книга – «Ромео і Джульєтта» [22], а у 2021 р. третя – «Король Лір» [23]. Окрім того, у 2008 р. вийшов двотомник «В. Шекспір. Трагедії та хроніки» у перекладі О. Грязнова, куди увійшли п'єси «Гамлет», «Отелло», «Макбет»,

«Король Генріх IV. Частина І» та «Король Генріх IV. Частина ІІ», «Король Лір» [24; 25]. А в 2013 р. опубліковано переклад «Антонія і Клеопатри» М. Габлевич [19]. Отже, над новими інтерпретаціями В. Шекспіра у ХХІ ст. працювали доволі різні автори: поет, прозаїк, перекладач, есеїст, представник постмодернізму в літературі Ю. Андрухович, поет і перекладач О. Грязнов (1940–2021) та перекладачка і відома шекспірознавчиня М. Габлевич.

Процес перекладу розпочинають ініціатори або перекладачі, які можуть бути як різними особами, так і однією. Завдяки інформаційній доступності в ХХІ ст. маємо можливість довідатися про нюанси роботи від самого перекладача. Отже, з інтерв'ю Ю. Андруховича каналу «Суспільне» [1] та С. Жадану [7] дізнаємося, що ініціатором перекладу «Гамлета» виступив художній керівник Київського Молодого театру С. Мойсеєв, який хотів поставити цю п'єсу в іншому, свіжому, не в академічному перекладі. Ініціатором перекладу «Ромео і Джульєтти» став сам перекладач, а «Король Лір» з'явився великою мірою завдяки ілюстратору перших двох творів – художнику В. Єрку, адже був його улюбленим твором і він мав вже готові повноцінні ілюстрації до нього. До цього додався ще один несподіваний зовнішній чинник – пандемія і карантин, який суттєво вплинув на соціальне життя, вивільнивши Ю. Андруховичу час на переклад. Щодо ініціаторів інших перекладів, можемо припустити, що ними були самі перекладачі. М. Габлевич є не тільки відомою шекспірознавчинею, авторкою численних праць про драматурга, серед її найостанніших – «Світло і Сутінь Шекспірового храму: статті та переклади» (2019 р.) [4], а й перекладачкою: у повне видання творів В. Шекспіра (1986 р.) увійшов її переклад «Генріха VIII». У 1998 р. М. Габлевич працювала над Шекспіровими сонетами разом із Д. Павличком, як коментаторка, а у 2011 р. була редакторкою нового перекладу сонетів В. Шекспіра, виконаного поетесою Н. Бутук [28]. Вона також авторка багатьох досліджень, присвячених темі філософії любові та її розуміння, зокрема в добу Ренесансу, а тому переклад «Антонія і Клеопатри» є закономірним продовженням її наукової та редакторської діяльності. Очевидно, В. Шекспір посідав важливе місце і у творчому житті поета та перекладача О. Грязнова, крім опублікованих перекладів, в останні роки життя він переклав ще вісім творів драматурга: «Юлій Цезар», «Антоній і Клеопатра», «Річард ІІ», «Річард ІІІ», «Король Джон», «Дванадцята ніч», «Багато галасу з нічого» та «Венеціанський купець», однак не опублікував їх за життя.

Переклади Ю. Андруховича, особливо «Гамлет», викликали найбільший резонанс серед критиків перекладу та шекспірознавців. Справжня полеміка відбулася на порталі літературної критики

«ЛітАкцент» між шекспірознавцем М. Соколянським («У полоні гротескової стратегії» [16]), та поетом, перекладачем та літературознавцем А. Савенцем («Не така гротескова стратегія, як її малюють» [14]), що є частиною ширшої дискусії між М. Соколянським «Криза в українському шекспірознавстві?» [15] та Н. Торкут «Український шекспірівський проект – бути чи не бути?» [18] і Д. Наливайком «Потрібен Шекспірівський центр» [13]. Ця полеміка не лише про адекватність перекладу, а передусім про важливість першочергового визначення загальної стратегії перекладу конкретного твору, випрацювання критеріїв його оцінювання з подальшим аналізом відповідності перекладацьких рішень цій стратегії. На цьому зокрема акцентує А. Савенець, зазначаючи, що «зіставлення Андруховичевого «Гамлета» з попередніми версіями має відбуватися з урахуванням театральної націленості останньої хронологічно версії на противагу книжному характерові попередніх» [14]. До цього висновку також доходимо проаналізувавши відгук М. Соколянського, який вважає, що Ю. Андрухович зловживає сучасною, розмовною лексикою та фразеологією, що порушує стилістичну цілісність та індивідуальність персонажів, та занадто вільно поводиться зі змістом шекспірівських слів [16]. Ця критика – певною мірою наслідок того, що М. Соколянський застосовує критерії оцінювання класичного перекладу (адже серед усіх версій «Гамлета» він особливо виділяє переклад Г. Кочура), як от універсальність, «золота середина», яка враховує естетичні потреби усієї сучасної читацької та театральної публіки, до перекладу, який Л. Коломієць визначає як «наступну постмодерністську за духом, українську інтерпретацію найвідомішого Шекспірового твору», в якій Ю. Андрухович виступив реформатором необарокової традиції перекладу та стратегічним союзником І. Костецького [9, с. 314–315]. Крім того, М. Соколянський критикує перекладача за сам вибір перекладацької стратегії, хоча Ю. Андрухович чітко зазначає, що згідно з замовленням режисера твір мав «звучати по-вуличному, по-хуліганськи, по-теперішньому», тому й актор на сцені був панком з ірокезом та величезною сережкою у вусі [7], та додає, що у перекладі «зазвичай дуже тягну ковдру на себе, і тому мої переклади мають певне авторське тавро чи знак. А це суперечить тому, що повинен робити хороший перекладач. Хороший перекладач тому і хороший, що його в перекладі не видно» [1]. Аналіз перекладів «Ромео і Джульєтти» та «Короля Ліра» підтверджує, що Ю. Андрухович продовжив втілювати свою стратегію і надалі [10; 11]. Отже, сучасні перекладачі, не маючи нагальної потреби створення канонічного перекладу, орієнтованого на універсального читача, адже повне видання творів В. Шекспіра існує та ще зовсім

не застаріле, можуть експериментувати, показувати драматурга з нового ракурсу і така множинність перекладів збагачуватиме українську шекспіріану та розширюватиме коло читачів.

На відміну від перекладів Ю. Андруховича, інтерпретація «Антонія і Клеопатри» М. Габлевич ще потребує свого критичного осмислення та детального аналізу перекладознавців. Перекладачка вважає, що В. Шекспіра потрібно збагнути в оригінальному контексті шекспірового тексту, знявши із нього сучасне значення колишніх слів та бачення сучасних шекспірознавців: «Його треба лише вичитувати з давніх текстів, коли ці значення ще були живі. І тоді побачимо, що втратили. […] У наш час масової освіти й інформації дедалі більше читачів і режисерів покладаються не тільки на власне спонтанно-інтуїтивне сприйняття, а й на тлумачення Шекспірових творів спеціалістами (явище, зовсім не характерне для сцени минулого століття, коли успіх п'єси повністю забезпечували яскраві акторські особистості). Відповідальність спеціалістів зростає пропорційно до потуги інформаційних засобів і відповідного наступу масової культури, з її тенденцією до спрощення і стереотипізації» [19]. Тому переклад «Антонія і Клеопатри» зроблено з оригіналу в його найпершому виданні 1623 р. Багатолітня шекспірознавча праця М. Габлевич допомагає їй у глибинному прочитанні тексту драматурга. Переклад доповнено примітками перекладачки з поясненням образного Шекспірового слововжитку та завершальною статтею Є. Гулевича, в якій осмислюються причини викривлення образу останньої цариці Єгипту в її наративних історіях наступних віків. Ґрунтовного перекладознавчого аналізу потребують і переклади О. Грязнова.

Ще одним важливим агентом перекладу є видавництво. Роль сучасного видавництва у публікації книги та її подальшій популяризації важко переоцінити. Яскравим прикладом цього є успішна співпраця «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» в особі І. Малковича з Ю. Андруховичем. Перша книга «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» побачила світ у 1992 р. і з того часу видавництво завоювало собі заслужену репутацію одного з найкращих дитячих видавництв, книги якого мають високу художню, естетичну та поліграфічну якість, до якої зокрема доклався і художник В. Єрко. З його інтерв'ю дізнаємося, що ««Гамлет» з'явився з того, що я намалював маленьку деталь [5], а ««Ромео і Джульєтта» якось дуже довго зріла. Я мучився, що в мене нічого не виходить, всі музи кудись відлетіли, абсолютна порожнеча в голові. Андрухович горює, Малкович сумує, і це якось до непристойності далеко зайшло. Але раптом, з абсолютно незрозумілих причин книга дуже швиденько пішла, і ця робота добігла кінця» [12]. І хоча неможливо точно визначити частку «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» у

популярності перекладів Ю. Андруховича, вона безсумнівно велика. Багато читачів обирають переклади Ю. Андруховича, оскільки вони зростали на книгах цього видавництва. Крім того, видавництво активно популяризує їх на форумах та презентаціях, має власний веб-сайт та інтернет-книгарню, де можна переглянути частину книги, погортавши її онлайн.

Літературна агенція «Піраміда» (генеральний директор В. Гутковський) працює з 1995 р. та має декілька проектів, зокрема серію «Приватна колекція» В. Ґабора, у межах якої вийшов переклад «Антонія і Клеопатри». Письменник та літературознавець В. Ґабор розпочав цей орієнтований на освіченого читача проект у 2002 р. з метою знайомити з творчістю українських письменників-прозаїків та есеїстів кінця ХХ ст., а також майстрів українського перекладу. Серія одержала чимало премій і відзнак та стала невід'ємною частиною видавництва. Переклади О. Грязнова вийшли у видавництві «Задруга», що видає літературу для дорослих і дітей, але на відміну від «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГИ» та «Піраміди» не має власного веб-сайту та інтернет-книгарні. Проте, ці переклади доступні безкоштовно на веб-сайті О. Грязнова [6] чи у Бібліотеці української літератури «УкрЛіб» [2].

Важливий інструмент популяризації книг у ХХІ ст. – наявність її аудіоверсії. Аудіокнигарня «Абук», що також існує у формі мобільного додатку, пропонує «Гамлета» Ю. Андруховича, озвученого професійними акторами і дикторами. Для реклами книжкових видань та проведення просвітницької робити активно використовуються різноманітні інтернет-платформи. Наприклад, на початку 2024 р. суспільно-політичне інформаційне інтернет-видання «Суспільне Культура» підготувало подкаст із серії «Книгосховище» під назвою ««Гамлет» Шекспіра: як читати твір у воєнній реальності?», в якому, зокрема, обговорюють переклад Ю. Андруховича.

Висновки з дослідження. Отже, кожне нове покоління знову звертається до творчості В. Шекспіра та прагне інтерпретувати його по-своєму. Соціологічний підхід до аналізу української шекспіріани ХХІ ст., яка поповнилася новими перекладами п'єс драматурга у виконанні Ю. Андруховича, М. Габлевич та О. Грязнова, дозволяє подивитися на об'єкт дослідження з іншого ракурсу, а саме агентів перекладу. Важливість активності агентів, їхньої продуктивності бачимо на прикладі перекладів Ю. Андруховича. Завдяки вдалому поєднанню кількох чинників (три найвизначніші трагедії перекладено відомим сучасним письменником та опубліковано одним із найпопулярніших видавництв) ці переклади найперше привертають увагу перекладознавців та читачів. І те, що дослідники можуть

вважати за недолік (надто сучасне звучання тексту, додавання нових, чи, навпаки, експлікація Шекспірових значень, які приховані у класичних перекладах у повному виданні творів, яке ми вважаємо за канон), сприймається сучасними читачами, не обізнаними з тонкощами перекладу, як перевага, стимул побачити, як може Шекспір звучати по-сучасному. Подальшу перспективу дослідження вбачаємо в аналізі перекладів М. Габлевич та О. Грязнова, які потребують такої ж прискіпливої уваги критиків та читачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агаджанова А. Чому потрібні сучасні переклади Шекспіра та як Андрухович став перекладачем. Інтерв'ю. URL: https://suspilne.media/culture/175851-comu-potribni-sucasni-perekladi-sekspira-ta-ak-andruhovic-stav-perekladacem-intervu/ (дата звернення: 14.01.2024).
2. Бібліотека української літератури «УкрЛіб». URL: https://www.ukrlib.com.ua (дата звернення: 19.07.2024).
3. Габлевич М. Дещо про методологію досліджень в сучасному шекспірознавстві. URL: https://shakespeare.znu.edu.ua/uk/gablevich-m-deshho-pro-metodologiju-doslidzhen-v-suchasnomu-shekspiroznavstvi/ (дата звернення: 20.01.2024).
4. Габлевич М. Світло і Сутінь Шекспірового храму : статті та переклади. Львів : Terra Incognita, 2019. 542 с.
5. Гончарова О. Про те, як народжуються ілюстрації до славнозвісних книг. URL: https://zn.ua/ukr/personalities/scho-snitsya-hudozhnikovi-_.html (дата звернення: 22.01.2024).
6. Грязнов О. Веб-сайт. URL: https://olangr.wixsite.com/poetry/knigi-prihov (дата звернення: 19.07.2024).
7. Жадан С. Юрій Андрухович – Сергію Жадану: «Є конфлікт, але він продуктивний». URL: https://craftmagazine.net/yuri-andruhovich-sergyu-zhadanu/# (дата звернення: 14.01.2024).
8. Зорівчак Р. Український художній переклад як націєтворчий чинник // *Літературна Україна*. 2005. 13 січ.
9. Коломієць Л. В. Перекладознавчі семінари : методологічно-стильові орієнтири в українському поетичному перекладі від кінця XIX до початку XXI століття (на матеріалі перекладів англомовної поезії та поетичної драми) : навч. посіб. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 495 с.
10. Кравцова М. О. Перекладознавчий аналіз нового українського перекладу Шекспірового «Короля Ліра» в інтерпретації Ю. І. Андруховича. *Молодий вчений*. 2021. № 9 (97). С. 28–33.
11. Малафай Ю. В. «Ромео і Джульєтта» як постмодерністський проект Ю. Андруховича: від перекладу мікропоетики до мікропоетики перекладу. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2018. № 1 (52). С. 82–88.
12. Миськів К. Любов і смерть, і фатум… Ромео і Джульєтта говорять українською. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/1976763-lubov-i-smert-i-fatum-romeo-i-dzuletta-govorat-ukrainskou.html (дата звернення: 14.01.2024).

13. Наливайко Д. Потрібен Шекспірівський центр! URL: https://litakcent.online/2008/03/20/dmytro-nalyvajko-potriben-shekspirivskyj-centr/ (дата звернення: 22.01.2024).
14. Савенець А. Не така гротескова стратегія, як її малюють. URL: https://litakcent.online/2009/10/30/ne-taka-hroteskova-stratehija-jak-jiji-maljujut/ (дата звернення: 14.01.2024).
15. Соколянський М. Криза в українському шекспірознавстві? URL: http://litakcent.com/2008/01/31/mark-sokoljanskyj-kryza-v-ukrajinskomu-shekspiroznavstvi/ (дата звернення: 13.01.2024).
16. Соколянський М. У полоні гротескної стратегії (нотатки про книгу «Вільям Шекспір. Гамлет, принц данський»: літературна критика). URL: https://litakcent.online/2008/12/12/u-poloni-hroteskovoji-stratehiji/ (дата звернення: 13.01.2024).
17. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ : Факт-Наш час, 2006. 344 с.
18. Торкут Н. Український шекспірівський проект – бути чи не бути? URL: https://litakcent.online/2008/02/27/natalija-torkut-ukrajinskyj-shekspirivskyj-proekt-buty-chy-ne-buty/ (дата звернення: 13.01.2024).
19. Худицький В. «Сонети Шекспіра діють як ліки!». Про українські переклади Великого Барда. Інтерв'ю з М. Габлевич. URL: https://zn.ua/ukr/ART/soneti_shekspira_diyut_yak_liki__pro_ukrayinski_perekladi_velikogo_barda.html (дата звернення: 14.01.2024).
20. Шекспір В. Антоній і Клеопатра / пер. з англ. М. Габлевич. Львів : Піраміда, 2013. 186 с.
21. Шекспір В. Гамлет, принц Данський / пер. з англ. Ю. Андруховича. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2008. 240 с.
22. Шекспір В. Ромео і Джульєтта / пер. з англ. Ю. Андруховича. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2016. 208 с.
23. Шекспір В. Король Лір / пер. з англ. Ю. Андруховича. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2021. 240 с.
24. Шекспір В. Трагедії та хроніки. Книга І. / пер. з англ. О. Грязнова. Київ : Задруга, 2008. 368 с.
25. Шекспір В. Трагедії та хроніки. Книга ІІ. / пер. з англ. О. Грязнова. Київ : Задруга, 2008. 305 с.
26. Constructing a Sociology of Translation / ed. by M. Wolf, A. Fukari. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2007. 230 p.
27. Handbook of Translation Studies. Volume 1 / ed. by Y. Gambier, L. van Doorsler. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2010. 458 p.
28. Shakespeare's Sonnets. Шекспірові сонети / пер. з англ. Н. Бутук; ред. М. Габлевич. Дрогобич : Коло, 2011. 154 с.